

חידושי

ברכות כ"ז ע"א

הרשב"א

איבעיא להו טעה ולא התפלל מנחה מהו שיתפלל ערבית שתיים. דוקא מנחה קא מבטיח ליה אבל תפלת המוספין פשיטא ליה דאינו משלימה בערב דכיון שהוא מזכיר קרבן מוסף עבר יומו הוא. ועוד דלא שייך הקרבן בלילה והיאך הוא מזכירו. ועוד נראה לי טעם דכל תפלה שהיא נוספת מחמת מאורע היום אין ראוי להשלימה ביום אחר שכבר עבר מאורע היום, אבל שאר התפלות כיון שהן ראיות בכל יום יש להן תשלומין ביום אחר.

ואסיקנא: טעה ולא התפלל מנחה מתפלל ערבית שתיים. ויש מפרשין דדוקא מנחה וכן נמי טעה ולא התפלל שחרית מתפלל מנחה שתיים, וכן בשטעה בשל ערבית מתפלל בשחרית שתיים, ולעולם משלים הוא בתפלה הסמוכה לה. אבל טעה ולא התפלל שחרית אינו מתפלל ערבית שתיים, [וכן טעה] ולא התפלל מנחה לא יתפלל בשחרית שתיים. ויש מפרשין שהוא הדין והוא הטעם, וכן נראה. ומיהו דוקא בומן תפלה לפי שכיון שהוא זמן תפלה והוא עסוק בתפלתו חוזר ומשלים מה שטעה בתפלתו אבל שלא בזמן תפלה לא, שאם לא כן מאי מתפלל ערבית שתיים ומתפלל מנחה שתיים דקאמר, לימא טעה ולא התפלל שחרית קודם חצות חוזר ומתפלל לאחר חצות, אי נמי טעה ולא התפלל מנחה חוזר ומשלימה כל הלילה הוה ליה למימר.

דיקא נמי דקתני בטל ולא קתני שכת. ומיהו נראה מדברי רב האי גאון ז"ל דלא יוכל לתקן ליתן לו שכר תפלה ממצוה, אבל מ"מ אילו רצה לחזור ולהתפלל בערבית שתיים לתשלומי מנחה שבטל רשאי ושכר תפלת רחמי אית ליה. וזה לשון הגאון ז"ל: בטל מעות שאין יכול לתקן הוא ולית ליה אלא שכר רחמי דרשות בעלמא, אבל שכר תפלה ממצוה לית ליה.

חידושי ברכות כ"ז ע"א הצ"ח

עוד נסתפקתי, בשכח ולא התפלל מנחה שמתפלל ערבית שתיים, בזה איזה מהן יקדים. לדין דק"ל תפלת ערבית רשות, וא"כ יש למנחה מעלה שהיא חובה ולערבית יש מעלה שהיא זמנה, איזה עדיף. ואף שדבר זה מפורש בברייתא ע"ב מבדיל בראשונה וכו', הרי שצריך להקדים ערבית ברישא. יש לדחות אולי ברייתא זו ר"ג היא דס"ל לקמן דף כ"ז ע"ב דגם ערבית היא חובה, אבל לר' יהושע דסבר תפלת ערבית רשות יש להסתפק. ואמנם כיון שכל הפוסקים פסקו כהך ברייתא דמבדיל בראשונה וכו', אף דאנן קיי"ל תפלת ערבית רשות, מוכח דאפי' תפלת רשות בשעתה קודם לתשלומין של חובה.

רש"י - ברכות כ"ז ע"א

טעה ולא התפלל מנחה מתפלל בערבית כ'. נ"ל דתפילת תשלומין אינה אלא רשות, דלא עדיפא מתפילת שעתיה. וסעד לזה מהא דפסקינן בשו"ע סי' ק"ח ס"ג, דבשעה שלא הגיע עדיין זמן תפילה הסמוכה לא ישרים.

אשר אברהם (בוטשאטש)

קח (עמ"א פק"ו) חולה שלא היה יכול להתפלל שחרית ומוסף דשבת ק' אמרתי לו שיתפלל סמוך למנחה קטנה מוסף אחר כך מנחה ואח"כ שחרית לתשלומין יאמר ישמח משה כו' כעת לא ראיתי מפורש כן שיאמר ישמח בתשלומין וכנראה שאם יאמר שנית אתה אחר יצא ידי חובתו בדיעבד וגם אם בהקדמת התשלומין יאמר אתה אחר לכתחילה אם אמר בה רק ישמח משה כו' ואח"כ אתה אחר כנראה שאין בזה גלוי מלחם שהראשונה לתשלומין כיון שהוא כמה שאינו מעבך בדיעבד וצ"ע קצת ועכ"פ פשיטא שהאחרונה שאומר לתשלומין יאמר בה ישמח משה כו' לכ"ע ובכ"ג אולי נכון שיאמר בפה זכר למעשה בראשית גם הנהוגים כמ"ש בשם האר"י ז"ל שלא לומר בשחרית חיבות אלו אך הרי גם מנחה אין בה אלו חיבות וצ"ע:

רבינו יונה תפלת השחר פרק רביעי ברכות יח

כמו שכתבנו: **טעה** ולא התפלל מנחה יתפלל תפלת ערבית שתיים ואומרים רבני לרפת ז"ל דדוקא כשטעה ושכח תפלה אחת יש לה תשלומין אבל אם טעה ולא התפלל ערבית ומנחה אינו מתפלל [ב] שלשה אלא שתיים אחת של שחרית ואחת של ערבית שאין התשלומין מוטלין אלא לתפלה אחת בלבד ויש מפרשים שאפילו לא התפלל תפלת הרבה לכוון יש להן תשלומין והם אומרים שמי שהיה תפוס או חולה כשיצא מבית האסורין או כשנתרפא שיתפלל כל התפלות שהסגוד ואין דעת מורי הרב נר"ו עומה בזה אלא הנכון כמו שאומרים רבני לרפת ז"ל והוא ג"כ דעת רבינו משה ז"ל מיהו אם ירצה להתפלל אותה בתורת נדבה ושימש בהם שום דבר הרשות בידו וכן לעשות כן: **טעה** ולא

בספ משנה אהבה הלכות תפלה וברכת כהנים פ"ג

ט כיצד טעה ולא התפלל שחרית וכו'. שם מומל' דר' יתכן אמר דני יותנן. ומ"ש ועבר חצי היום לאו דוקא, דה"ק ועבר חצי היום וחצי שעה יזכר דכתיב הגיע זמן המנחה לחלו חצי היום כיון דעדיין לא הגיע זמן המנחה היכי קאמר תפלת תפלה אחת בלבד? טעה ולא התפלל מנחה עד ששקעה יומו. שם ה"ל תפלה דאפשיטא: טעה ולא התפלל ערבית וכו'. שם מומל' דר' יתכן ח"כ יומנן:

י טעה ולא התפלל לא תפלה זו וכו'. חכם הראב"ד לחימי דנעמו שאינו משלם טעות אלא בממון לו ולפיכך אמר שמימי ח"ן לה תשלומים שכבר עבר זמנה ודעת ייחודית היא זו מפני שאלה הענין נסמכות משחרית למנחה וממנחה לערבית ומערבית לשחרית ואי ח"ן לו להודות בה לא חיסור ולא היסר ואם רצה להשלים יתלים אצל ח"ן אומר אם נזכר בסמוכה לה ולא השלים טעונו ורובה השלים נמוטלות אינו משלים מפני שהוא ניטל כמזיד, עוד נראה לי שכל אלו התשלומין שאמרו אינם אלא עם התפלה האחרת הנצחה בזמנה הואיל ושעת תפלה הוא עכ"ל. וה"ל יונה ז"ל כתב שדעת חכמי פרוצניצ'א דעת רבינו רבא נכון בעיניו. וכתיב עוד ה"ל יונה שיש מפרשים כדברי הראב"ד ז"ל שאפילו לא התפלל תפלות הרבה לבלש יש תשלומין ואין דעונו ז"ל נראה בזה אלא הנכון כדברי רבינו משה ז"ל ירצה להתפלל אחת בתורת נדבה ושימש בהם דבר הרשות בידו וכן לעשות כן:

סמכה הרב להיא' דלעיל דמיידי בשעת הדמק עכ"ל. וסובר רבינו שהטעם שאע"פ שהוא יום מתפלל תפלת ערבית לפי שתפלת ערבית רשות אין מרקוקין בזמנה. ומ"ש הראב"ד ז"ל ח"ן לחי לעשות כן אלא לצורך שעה והלא לרין למונך גאולה לתפלה עכ"ל. ח"ן כחן השגה שרבינו בזה' שיקרא לא נחית אלא לפירושי בחינה זמן מתפלל אדם תפלה הערב ויולא בה ולא נחית לפירושי דיעי סמוכה גאולה לתפלה:

ח כל מי שעבר עליו וכו'. ברייתא בפסק תפלת השחר (כו) מעוות לא יוכל לתקן זה שבעל תפלת ערבית או תפלת שחרית ואוקמה דהיינו דוקא כשבעל כמזיד:

משלם אותה תפלה בזמן תפלה הסמוכה לה. ומקדים תפלה אחרונה ואחריה מתפלל את התשלומין: ט כיצד. טעה ולא התפלל שחרית עד שעבר חצי היום יתפלל מנחה שתיים, הראשונה תפלת מנחה והשניה תשלומי שחרית. וי' טעה ולא התפלל ערבית שתיים, ראשונה שחרית ושניה תשלומי ערבית: י טעה ולא התפלל לא תפלה זו ולא תפלה הסמוכה לה אינו משלם אלא האחרונה בלבד. כיצד. טעה ולא התפלל לא שחרית ולא מנחה מתפלל ערבית שתיים והאחרונה תשלומי מנחה, אבל שחרית אין לה תשלומין שכבר עבר יומה. [כ] וכן בשאר תפלות:

יומה וכן בשאר תפלות. ח"ל לחימי דנעמו שאינו משלם טעות אלא בממון לו ולפיכך אמר שמימי ח"ן לה תשלומין שכבר עבר זמנה ודעת ייחודית היא זאת מפני שאלה הם הענין נסמכות משחרית למנחה וממנחה לערבית ומערבית לשחרית ואי ח"ן לו להודות בה לא חיסור ולא היסר ואם רצה להשלים יתלים אצל ח"ן אומר אם נזכר בסמוכה לה ולא השלים טעונו ורובה השלים נמוטלות אינו משלים מפני שהוא ניטל כמזיד, עוד נראה לי שכל אלו התשלומין שאמרו אינם אלא עם תפלה אחרת הנצחה בזמנה הואיל ושעת תפלה הוא עכ"ל.

שנויי גוסחאות סח"י. יומה כ"ה בני למי הראב"ד ז"ל וכ"כ רבנו מנחם ור"ל מלונג' בשם רבנו זכ"ה בפי' שולחן ערוך' בחמים ובכמה"י ויבדק דפ"ט. ברוב דפוסים זמנה. וע"פ החמים שם מי שדיק מל' יומה דעת רבנו כ"ה ה"ל שנוי [וכ"ד רש"י]. וכ"פ ע"ל דלתי קן. ע"ש. וע' פרישה.

ראב"ד ראיתי ברעוה' ט' ע"ד שכבר עבר זמנה. כנחה כח"י יתח' כ"ז וההשגה מתחלת מרעית יחודית ט"ו וכ"כ מל' רבנו מנחם. ועי' יקוטב ש"ט.

הגרות מיימוניות

מזות או יכול לעשות ע"כ: [ט] מעוות לא יוכל לתקן זה שביטול ק"ש וכו' (כו) עיין שם: [י] אכל מוסף לא הוכיר. וכן כתבו מהתפלות דלמט שכן ולא התפלל מוסף אינו חוזר ומתפלל כיון שעבר זמן המוסף דתפלת מוסף לא שייך כלל אלא בזמנה וק"ל. עיין שם ברש"י

תפלת השחר (כו). [כ] וכן פסקו המוספים בשם רש"י וכן ק"ש (דק"א ע"ג) משום. ורבינו שמה כתב שאם טעה ולא התפלל אחת מן התפלות ומכר אפילו אחר מספרי שמשלם כדיון שזין בו משום עבר יומו מה לו למחר מה לו למחר עשה ימים ע"כ:

הלכות תפלה סימן קח

קלה באר הגולה

קח מי שלא התפלל לסבת טעות או אגס או במזיד, וכו' כ סעיפים:

א (א) *טעה (ב) או (ג) נאגס (ד) ולא התפלל שחרית, מתפלל (ה) מנחה (ו) וכן שתיים, (ז) הראשונה מנחה והשנייה לתשלומין. (ח) *ואם (ט) הפך (י) לא יצא ידי תפלה שהיא תשלומין, (יא) וצריך לחזור ולהתפלל אותה. וכן הדין בכל מקום שצריך להתפלל תפלה לתשלומין: ב טעה ולא התפלל מנחה, מתפלל ערבית שתיים, הראשונה ערבית והשנייה לתשלומין. טעה ולא התפלל ערבית, מתפלל (ז) (ח) שחרית שתיים, הראשונה שחרית והשנייה לתשלומין; (יא) ילאחר שאומר יוצרי' (יב) ושמונה עשרה

משנה ברורה

א (א) טעה. פנתו לאפיקי הויד, וקלקסו בסעיה ז. ומי שלא התפלל מנחת שלא היתה דעתו נכונה עליו כראוי, אף ואלא כדון עשה בנה, וקלעיל בסימן קא סעיה א וצח סעיה ב, מכל מקום (ב) אין זה בכלל מויד, ומנהי לה השלמה: (ב) או נאגס. כגון שהיה חולה או שכוח, וקלקסו בסעיה ח. ולענין אונן שצבר עליו זמן תפלה עד שקבר מתו, עין לעיל בסימן עא סעיה א ובמשנה ברורה שם. ומי שבזמן תפלה לא היה לו מים לרחץ ידיו ועל-ידי-זה עבר זמן תפלה, (ג) גם זה הוא בכלל אגס, וצריך אחר-כך להתפלל שתיים. ולכתחלה אין נכון לבטל התפלה משום מים, וקלעיל בסימן צב סעיה ד ובמשנה ברורה; עין שם. ואם עסק בצרכי צבור, עין לעיל בסימן צג במשנה ברורה: וצין בפריימג'ים בסימן זה שקכת, ונכון שגם בזה יתפלל אחר-כך להשלים התפלה שחסרה לו, אף בזה יתפלל אותה בתורת נדבה ויחדש בה דבר: (ג) ולא התפלל שחרית. ולענין קריאת שמע אם יש לה תשלומין, עין לעיל סוף סימן נח ובמה שקכתנו שם במשנה ברורה, וצין שם עוד (ג) דברכת קריאת שמע אין לה תשלומין לכלי עלמא, דהינו אפלו אם ירצה לברך אותה בעת שקורא קריאת שמע פעם אחרת עם ברכותיה, ולא תקנו חז"ל תשלומין אלא לתפלה, שהיא בקשת הרחמים: (ד) מנחה וכו'. ויכשהו שליח-צבור, (ז) יוצא ידי השלמה כמה שמחזיר התפלה בקול רם, (ה) ויכון בה בשביל עצמו לתשלומין, וגם להוציא בה מי שאינו בקי: (ה) שתיים. (ו) ואין די שיקנו לשמע משליח-צבור ולצאת בה בשביל עצמו לתשלומין, (ו) בין עבור ערבית או שחרית, ולא תקנו שיצא בתורת הש"ץ אלא דוקא מי שאינו בקי: (ח) ומכל מקום בדיעבד יצא אם היה זה בשביל השלמת תפלת ערבית. ואף-על-גב דבסימן קכז קומא לן דאפלו בדיעבד אין בקי יוצא בתורת הש"ץ, מכל מקום בזה שהיא לתשלומין בשביל תפלת ערבית שהיא ושות, קלא: (ו) הראשונה מנחה. פי (ט) צריך להקדים תפלה שהיא חובת שעה לתפלת התשלומין: (ז) ואם הפך. פריש, (י) שהיתה בדיעבד ששהא הראשונה לתשלומין, לא יצא, (יא) ולא תקנו רבנן השלמה אלא בזמן התעסקות בתפלה חייבית ולא קדם לכו. (יב) ויש מקפזקים לומר שאין צריך לחזור ולהתפלל אלא אם-כן גלה דעתו כפרש בתפלתו שהשנייה היא לשם חובה והראשונה לתשלומין, ובגון שהוא מוציא-שבת והכריח בשנייה ולא הכריח בראשונה, כמו שיתבאר. ולענין דינא, כתב הפרי תדש והפריימג'ים, שאין לנו אלא דברי המחבר, וכן העתיק הדרד"ה חיים להלכה. ומכל מקום (ג) טוב יותר שכתב שחזור ומתפלל אותה להתפלל בעת ששית, אפי' מנחה: (ח) לא יצא. בין שהפך במיד (ז) או בשוגג: (ט) וצריך לחזור וכו'. אף (טו) אם התפלל השנייה לתשלומין והראשונה לשם חובה, וטעה בשל חובה ולא אמר בה "טל ומטר" באפן דצריך לחזור, ולא נזכר זה עד אחר תפלה שניה, אפלו הכי השנייה עלתה לתשלומין ויתפלל אחר-כך לשם חובה, ואף שהתפלה החייבית בטעות היתה, לא אמרינן קמא ולא התפלל כלל דמיא לענין זה, משום דמכל מקום בעת שהתפלל השנייה לתשלומין היה זמן תפלה; וכן כל ביאור בזה שהתפלל תפלה הראשונה לחיובא וטעה בה, ששכת או חוסף באפן שצריך לחזור ולהתפלל אותה. וכתב המגן-גבורים, דכל זה אם כגון כפרש בשנייה לתשלומין, אבל אם לא כגון, טוב יותר ששפלה לו השנייה לשם חובה ויתפלל אחר-כך לתשלומין, דבזה יוצא לכל הדעות: ב (י) שחרית שתיים. ואסור לאכל קדם שיתפלל השנייה, דהא כבר הגיע זמנה; ואם התחיל אינו מסיק, פן כתב המגן-אברהם, אבל בספר מחצית השקל ובספר מגן-גבורים הכריעו דאפלו בדיעבד מסיק, משום דצריך להסמיך התפלה השנייה להראשונה בכל מה דאפשר: (יא) לאחר שאומר וכו'. ורצה לומר, שלא יפסיק לכתחלה בניהם בשום דבר, (יב) ואפלו בלאמור אסור, כי תפלת השלמה צריכה להיות בעוד שיוטק בתפלה החייבית, ומכל מקום נראה לו דבתורת הש"ץ של תפלה החייבית מטר לשמע קדם, דזה מקרי צדון עוסק בתפלה. וצין לעיל בסימן ז מה שקכתנו בה בבאור הלכה בשם האור זרוע: (יב) ושמונה עשרה ברכות. ורצה לומר. (יג) עם התנחנן שאומר אחר זה, דאין להפסיק בין השמונה עשרה לתנחנן:

שער הציזון

(ט) אחרונים: (י) פרישה: (ב) פשוט, דהוא אומר מטר, וצין במגן-אברהם ס"ק י: (ג) עין בפריימג'ים, וצין בספר לשועות-יעקב שהביא ראיה ברורה בקנה פלי עלמא מודים: (ג) אחרונים: (ד) רב"ז: (ה) אלהי רבה ודרד"ה חיים: (ו) מוכח בפריימג'ים ופריימג'ים: (ז) פריימג'ים: (ח) שצריך-השוכה ומגן-גבורים בשם הרב-יט"ו: (ט) רב"ש: (י) דרכי-משה: (יא) רב"ש: (יב) מגן-אברהם וט"ו: (יג) פריימג'ים, ובפרט ששתיים אדם העומך לגמרי בהמגן-אברהם וט"ו: (יד) פריימג'ים: (טו) עין פריימג'ים, וכמו שקכתנו פסק הפרי תדש והדרד"ה חיים ומגן-גבורים: (טז) פרי תדש ואלהי רבה ופרישה: (יז) חיי-אדם: (יח) לחם-המדות ועת-פמיר ואלהי רבה ודרד"ה חיים וט"ו-אדם:

הלכות תפלה סימן קח

באר הגולה 270

ברכות (יג) יאמר 'אשרי' ואחר-כך יתפלל שמונה עשרה לתשלומין (יד) ערבית (טו) כשמתפלל ערבית שתיים משום שלא התפלל מנחה, יאמר 'אשרי' (יד) בין תפלה (ו) לתפלה (ז) (ממך ריב"ש סי' ק"ם): ג יהא דמשלים התפלה שהפסיד, ודוקא [*] (טו) בזמן תפלה, אבל בשעה שאין זמן תפלה לא: ד האין תשלומין אלא לתפלה (ו) [1] (טו) הסמוכה בלבד, שאם טעה ולא התפלל שחרית (יז) ולא מנחה, מתפלל ערבית שתיים, אחרונה לתשלומין מנחה, אבל שחרית אין לה תשלומין, וכן בשאר תפלות: ה יאף-על-פי שאין תשלומין אלא לתפלה הסמוכה

משנה ברורה

ישאין בן אחר ארבע שעות נוטל רק שכר תפלת דחמי, פן כתבו הפריימג'ים ומגן-גבורים ודרד"ה חיים, אלא שברד"ה חיים הוסיף דבר חדש שלא נזכרו בשאר אחרונים, והוא, דאם גם תפלת שחרית גופא לא התפלל עד אחר ארבע שעות, דצריך להתפלל אז שתיים כיון שעוסק בתפלה; ואם שכח להתפלל מנחה, יש אומרים דמתפלל בעצרי שתיים: כן עד חצות לילה, שהוא זמן תראוי לערבית לכתחלה. וצין שברד"ה חיים מה שקכת עוד בזה להלכה. אמנם הפריימג'ים כתב, דזמן השלמת תפלת המנחה הוא כל הלילה עד עמוד-השחר, ואם שכח ולא התפלל שחרית, יש לה השלמה רק (א) מצת שמתחלת זמן מנחה, והוא חצי שעה שאחר חצות, וגם שיתפלל מנחה מקדם, ונקמשר זמן השלמה בדיעבד עד בין השמשות, (ב) ואפלו היה יום שיש בו מוסף והתפלל מוסף באמצע. כל זה העתיק מן האחרונים לדינא. אמנם (ג) לכתחלה יותר נכון בכל זה, שאם לא התפלל תפלה השלמה אחר התפלה החייבית, יתפלל אותה בתורת נדבה. והינו שיתנה ויאמר: אם אני טיב הרי זו לחובתי ואם לא הרי היא נדבה, וכן הפסיק הפריימג'ים: ד (טו) הסמוכה. כתבו (ד) האחרונים שאין תפלת מוסף מועיל להשלמה, והינו שאם חסר שחרית כיום שיש בו מוסף, לא יכול להשלים להתפלל מוסף שתיים. אם שכח שחרית והתפלל מוסף, ועדין לא עבר זמן שחרית, מוסף הכי תפלה שחרית. ויש שכתב ולא התפלל שחרית ומוסף ונזכר במנחה, יתפלל מנחה ואחריו מוסף ואחריו שחרית, ואם התפלל מוסף אחר תפלה מנחה, יתפלל מוסף ואחריו שחרית, והוא הדין אפלו אם התפלל מנחה, גם-כן לא יכול להשלים בדיעבד עבר שחרית, דהכלל, ולא תקנו השלמה רק בזמן תפלה הסמוכה לה [פמ"ז] ה (יח) אם רצה, ולכן (יב) מי ששנה חולה או מפוס בתפיסה

שער הציזון

(ט) ט"ו והגר"א: (כ) הגר"א: (כא) לבוש ונהר-שלוס והגר"א, וצין בפריימג'ים שקכת דכן דעת שארי פוסקים דלא כט"ו: (כב) לבוש ועת-פמיר ונחלת-צבי וט"ו ואלהי רבה, ולא כהפ"ח ומגן-אברהם: (כג) הגר"א כבאורו: (כד) שלחן-ערוך סימן רלו סעיה ב: (כה) כ"ח ומגן-אברהם: (כו) מגן-אברהם ומגן-גבורים: (כז) וא' מטר אפלו בערבית. מהגר"ו: (כח) מלבוש-שייט-טוב ופרי תדש: (כט) מאמר-מרדכי ותיי-אדם ומגן-גבורים: (ל) פריימג'ים ודרד"ה חיים ומגן-גבורים, דלא כהפ"ח אדם: (לא) דרך-החיים: (לב) פריימג'ים ודרד"ה חיים: (לג) אלהי רבה: (לד) שצריך-חשובה

הלכות תפלה סימן קח

באר הגולה קלו

ויש להם תשלומין: הגה *מיהו לכתחלה לא יעבר זמן תפלה משום הפסד ממון (ת"ה סי' ה): **ט** כטעה ולא התפלל מנחה בערב-שבת, מתפלל ערבית שמים (כה) של (יא) שבת, הראשונה לערבית והשניה לתשלומין: הגה והוא הדין אם לא התפלל מנחה בערב ראש-חודש מתפלל של ראש-חודש (יג) [יב] (כו) שמים. *ואם לא

משנה ברורה

התפלה: **ט** (כה) של שבת. אף-על-גב שבאה לתשלומין של חל, מכל מקום בינו שעכשו הוא שבת מתפלל אותה גם-כן של שבת. ואם טעה והתפלל השניה של חל, (מה) פטור מלהתפלל. (מו) ואם הקדים בזה השל חל לשל שבת, לא יצא לכלי עלמא, שהרי נכר שהקדים התשלומין; אך אם צדו היום גדול אלא שקבל שבת במזמור שיר וגו' או בכרכו, ולא התפלל צדו מנחה, דמבאר לקמן בסימן רסג סעיף טו דיתפלל ערבית שמים, לכתחלה צריך להתפלל שמים של שבת, (מו) והראשונה לשם ערבית והשניה לשם תשלומי מנחה; וידיעבר אם התפלל ראשונה לשם מנחה, ואפלו אם התפלל אותה של חל, אפשר ויצא, הואיל וצדו יום הוא: (כו) שמים. וכן פסקו הפג"א אברהם והר"ד החיים והח"י אדם ושאר אחרונים, דלא פלכוש וסיעתו

שער הצינון

יכול לקמן: (מג) פרי תוך וש"א: (מג) פרי מגדים והג"ז: (מז) פרי חדש ומי"א אדם ונר"ד החיים וש"א, דלא כט"ו: (מו) ח"י אדם: (מז) פרי מגדים לקמן בסימן רסג ע"ש והעתיקו שם בחודשי רע"א ע"ש היטב:

הלכות תפלה סימן קח

באר הגולה 272

הזכיר 'יעלה ויבוא' בראשונה והזכיר (יג) בשניה, (כו) צריך לחזור ולהתפלל. *אבל אם לא הזכיר בשתיקה, או הזכיר בראשונה ולא בשניה, אין צריך לחזור (כ"ב), חוץ ממה שכתב 'של ראש-חודש שמים': * **י** כטעה ולא התפלל מנחה בשבת, מתפלל במוצאי-שבת (שמים של חל), מבדיל בראשונה (כה) ואינו מבדיל (יד) בשניה. ואם לא הבדיל בראשונה והבדיל בשניה, שניה יעלמה לו ראשונה (טו) [טז] (כט) לא יעלמה לו. (ל) ואם הבדיל בשתיקה * או (לא) לא הבדיל בשתיקה, יצא: **יא** כטעה במנחה של שבת והתפלל שמונה-עשרה ולא הזכיר של שבת, מתפלל (לב) במוצאי-שבת (טו) שמים ואינו מבדיל בשניה, ויתפלל אותה (ג) בתורת נדבה, ואינו צריך לחדש

באור הלכה

שפוכרים דאין צריך להזכיר בשניה של ראש-חודש. מי שלא התפלל ערבית בראש-חודש, והתפלל שקרית שמים ולא הזכיר בשניה "יעלה ויבוא", (מז) אין צריך לחזור ולהתפלל, בינו דאפלו אם היה מתפלל בערבית גופא ושבת אין צריך לחזור, אם-כן לא יקנה חמירי התשלומין מאלו התפלל בזמנה. וכן (מט) אם טעה ולא התפלל מנחה בראש-חודש, וראש-חודש הוא שני ימים, ומתפלל ערבית שמים והשניה הוא לתשלומין של מנחה, אפלו לא הזכיר בה ראש-חודש אין צריך לחזור, בינו דאפלו בעקר התפלה דערבית אין צריך לחזור בשביל "יעלה ויבוא", קל וחומר מה שהוא עקשו לתשלומין: (כו) צריך לחזור. דבזה שלא הזכיר בראשונה, גלי דעתה דנתבונן בה לשם תשלומין של ערבית-ראש-חודש דהוי חל, וכבר מבאר בתחלת הסימן דאם הקדים התשלומין לשל חוב דלא יצא, וכמו בהבדלה בסיני שאחר זה, על-כן יחזור ויתפלל אותה התפלה. והנה ודקא כשהתשלומין בא מחמת תפלה שאינו של ראש-חודש, דכיון שלא הזכיר "יעלה ויבוא" בראשונה גלי דעתה דצלי בראשונה אדעתא דתשלומין של יום חל; *אבל אם היה ראש-חודש שני ימים ולא התפלל מנחה ביום ראשון של ראש-חודש, שצריך להתפלל ערבית שמים, ולא הזכיר בראשונה "יעלה ויבוא", אין צריך לחזור ולהתפלל, דליכא ראייה דבשביל תשלומין התפלל אותה. עוד כתבו (ז) האחרונים, דמה שכתב הרמ"א דאם לא הזכיר בראשונה והזכיר בשניה צריך לחזור, הני מלי פסקמא, אבל אם פון פפרוש הראשונה לשם חובה והשניה להשלמה, יצא: **י** (כח) ואינו מבדיל. משום דהבדלה די בפעם אחר, מה שאין פן בשבת וראש-חודש דצריך להזכירה בכל הפלות, על-כן פסק בסעיף הקודם מתפלל של שבת ושל ראש-חודש שמים: (כט) לא יעלמה לו. דמכפי לה לאקדומי חובה שעתה ברישא, והוא גלה דמות שהתפלל הראשונה לתשלומין, לכן צריך לחזור ולהתפלל אחת לתשלומין בלא הבדלה. (ל) אף אם פון במחשבתו שהראשונה לחיובה והשניה לתשלומין, ומה שהפך ההבדלה היה בטעות ושגג ולא נחפזו כלל, אין צריך לחזור: (ל) ואם הבדיל וכו'. כל זה פסקמא, אבל אם היה ברצונו פפרוש הראשונה להשלמה, נראה דלא יצא [א"ר]: (לא) לא הבדיל וכו'. שאין חזרון בשביל הזכרת הבדלה בתפלה, הואיל ויכול לאמרה על הפוס, כמו שכתב בסימן רצד. (נג) ואם אחר-כך טעם קדם שהבדיל על הפוס, דנקמא לן צריך לחזור ולהתפלל, מכל מקום עלתה לו תפלת התשלומין, בינו דבשעה שהתפלל התשלומין שפיר היה פטור מחובה שעתה, שהרי היה כוס לפניו, רק שצלידי ששעם נחתיב: **יא** (לב) במוצאי-שבת שמים. יש בזה מקלחת: התוספות בשם ר"י סבירא להו דאין צריך לחזור בשביל זה, דהא כבר התפלל שמונה-עשרה דק שכתב, וכשישלים ויתפלל שמונה-עשרה ולא יזכיר של שבת, מה נריום בנה התשלומין? ותקמי פורובינצ"ה סבירא להו, דמה שהתפלל שמונה-עשרה בלא שבת הוי כאלו לא התפלל כלל, בינו שלא עשה פדיון. ועל-כן הכריעו הפוסקים שיחזור להתפלל בתורת נדבה, ואין צריך לחוש, בינו שיש סבירא שצריך לחזור ולהתפלל מצד הדין, אין חידוש גדול מזה: (לג) בתורת נדבה. הנה (נג) שיתנה ויאמר: אם חזב אני הרי זה לחובתי, ואם לאו הרי זה לנדבה. ועין פרי-מגדים, דהוא הדין כל ספק פלגמא דרבנותא יתפלל בנדבה, ובתנאי שיהא ספק פלגמא ממש, לא יחיד נגד רבים ולא קטן נגד גדול, וגו' דינו כמו בספק אם התפלל, לציל בסימן קז סעיף א; ובשבת יחזיר-טוב אין מתפלל תפלת ספק, דאין יתנה, דאין מביאין נדבה בשבת, דלציל בסימן קז. אם נאנס ולא התפלל במוצאי-שבת, מתפלל ביום שמי תפלות, אחת לחובה ואחת לתשלומין, ולא

שער הצינון

(מז) פרי תוך ומי"א אדם ומגן-גבורים, דלא כמגן-אברהם, וכן הסכים הר"ד החיים אף משעם אחר, עין שם: (מט) פרי חדש וש"א: (ז) ט"ו ונר"ד החיים (ג) כמגן-אברהם ונר"ד החיים והג"ז וס"י אדם, דלא כט"ו ואל"ה רבה: (נג) שצרי-חשוכה: (נז) פרי-מגדים:

הלכות תפלה סימן קח

באר הגולה קלז

בה דבר. (לד) והוא הדין אם לא הזכיר (לה) 'יעלה ויבוא' במנחה (לו) של (יז) [יח] ראש-חודש: **ג** ס"מ כשם רבנו יונה

משנה ברורה

* השועה ומזכיר מאנע וכו' לא הוי הפסקה. עין במשנה ברורה כמה שכתבנו בשם האחרונים. ומכל מקום לענין תפלת התשלומין, כגון מי שלא התפלל מנחה בראש-חודש או בשבת או בשאר מוצרים שמתפלל ערבית שמים, והזכיר בתפלה של תשלום ראש-חודש או שבת או מאנע שאר מוצרים, בינו דתפלה זו בא לתשלום היום שעבר, הסכימו הרבה אחרונים דלא הוי הפסק:

בהבדלה, אין לו תשלומין: (לד) והוא הדין אם וכו'. רוצה לומר, שצדו גס-כן להתפלל בערבית תפלה שניה להשלמה, ובתורת נדבה, והנה גס-כן משעם ה"ל, מפני שאינו מרויח כלום בתפלה זו, שהרי "יעלה ויבוא" לא יאמר עכשו שכתב עבר ראש-חודש, תפלת שמונה-עשרה כבר התפלל; אבל אם פלילה גס-כן ראש-חודש, לכלי עלמא יתפלל, דהא נריום שיאמר "יעלה ויבוא", פן כתב המגן-אברהם, והסכימו עמו (נז) האחרונים.

שער הצינון

(נז) העל"ח ותפלת-השקל ונר"ד החיים ומי"א אדם, דלא כמגן-אריאל:

ע"ד השאלה מי ששכח יפוי בר"ח שחרית ולא נזכר עד אחר חלות ולפניו בשע"ת סי' ק"ח סי"ק ז' בשם ברכ"י דאם שכח של שחרית בר"ח וזכר אחר חלות יתפלל של מנחה ואח"כ מוסף ואח"כ שחרית, ובג"ד אם יתפלל מוסף לא יוכל עוד להתפלל שחרית כמו"ש מג"א סי' קכ"ו בשם רמ"ע שאם שכח ולא הזכיר של ר"ח ולא נזכר עד אחר שהתפלל מוסף אי"ל לחזור של שחרית משום שכבר הזכיר של ר"ח במוסף, ע"כ :

תהרה ראוי לזכור הטעם של הברכ"י דמוסף קודם לשחרית, והגה בס"י ק"ח דתפלה העכשוית קודם לתשלומין וכ"י טו"ו בשם לבוש הטעם משום דתדיר קודם והק"י הטו"ו ע"ו דא"כ למה משכב בדיעבד ע"כ כ"י הטעם משום חביבה מלה בשעתה והנה ב' טעמים אלו שייכים גם לענין מוסף דתדיר יותר מהפלת תשלומין וגם חביבה מלה בשעתה, ולפ"ו כמו דמעבד לעיל אם התפלל תפלת תשלומים קודם העיקרית כמו כן מעבד אם יתפלל שחרית קודם מוסף וע"כ אין ענה לכא"ו להתפלל שחרית דאם יתפלל שחרית קודם מוסף אינו יולא משום שהקדימה לתפלת מוסף העיקרית ואם יתפלל מוסף קודם לא יוכל להתפלל שחרית כנ"ל :

ואיני כדאי לדון בקרקע לפני הטו"ו וקורא אני עלי כדברי ירושלמי פ"ו דגיטין כשם שבין קדשי קדשים לחולין וכו' חלקי אמרה נפשי הטעם וקדימת התפלה לעכשיו מעבד משום דמו"ל תקנו תשלומין דוקא בזמן תפלה דלרי"ך להתפלל התשלומין תיקף אחר התפלה העיקרית, אך להלכה אין זה מעבד דכל שהתפלל כבר תפלה העיקרית תשוב ג"כ בזמן תפלה עפ"מ"ש המהר"ל ז"ל במחיצות פ"ט דכל מלה זמנית פוטרת כל הזמן ואם קורא ק"ש על

מטמו חסוד סאילו קורא כל הלילה, ואפי' הבאתי ראיה לזה מפ"ק דחגיגה דח"א כולן תשלומין דראשון ומ"א תשלומין זל"ו ותשלומין זל"ו אין לו פי' המלות רק כפי דברי המהר"ל ז"ל דמלה זמנית פוטרת כל הזמן וכהן כל ז' ימים בזמן אי' אריכותא דמ"א ע"כ בכל יום צמדיא פוא תשלומין להשאר ותשלומין פירושו כאלו עשה בהזמן אליו כמו"ש באשכול ה' מגילה ופר"ח סי' תרפ"ח ע"כ חסוד כאלו עושה בכל הזמן, ע"כ כל שהתפלל חסוד כאלו מתפלל גם עכשיו בעת שהתפלל התשלומין, עוד קצת סמוך לזה בשבת קל"ג דכל שהוא בחו"ט יום חסוד לא פירע לרי יוסי עי"ש ולהג"ל יובן היטב, וע"כ בעי' שיקדים תפלה העיקרית לתשלומין כדי שיהי' כבר בגמלא בפועל תפלה העיקרית בעת שהתפלל תפלת תשלומין [ובפרט להמבואר בספ"ק ובס' קשרי אורה דתפלה אי' טובה ראויה מעלה כל התפלות שלא ה' בכונה וכה ראו חז"ל במחמתם דתפלה הסמוכה יכולה להפעול אותה עמה במחמתם תפלה שקודמת לה שצבר זמנה וע"כ בעי' דוקא בזמן תפלה קרי' ואין להאריך בזה] :

וע"כ לא שייך רק בתפלת מנחה לריכה שתקדם לשחרית אצל לא לענין מוסף דהרי מוסף לבד אין מושל שיוכל להתפלל תפלת שחרית שקדמה לה כמ"ש הפוסקים וזכ"ך דוקא מנחה ע"כ אין ראיה ממנחה למוסף, וע"כ כל דיע' של הברכ"י הג"ל דמוסף קודם לשחרית לע"ד קול"שה יש לדון צו דמהיכי תיתי ומתא דתפלת העיקרית קודמת לתפלת תשלומין אי"ר לזה כמבואר, ואם צבזור דתפלת מוסף תדירה אדרבא י"ל דתפלת שחרית תדירה אף שהוא תשלומין כו"ם שם שחרית עלי' וחשוב כאלו מתפלל מנחה בעיקר הזמן כמבואר באשכול ה' מגילה ופר"ח סי' תרפ"ח הג"ל.

ש"מ

תפילה - פרק יג

הליכות

אשה ששכחה להתפלל מנחה

ח. אשה הנוהגת להתפלל מנחה ושכחה, הואיל ומחויבת להשלים, תתפלל ערבית - אף על פי שאינה רגילה בכך' - ותשלים מנחה לאחריה י"א, אבל אחר שחרית אינה יכולה עוד להשלים יב²⁴.

י. וכמ"כ נמ"כ (סי' רס"ג סקמ"ג) דאשה שלא הספיקה להתפלל מנחה בע"ש קודם הדלקת הנרות, תתפלל ערבית שמים, ולא חילק בין מי שדרכה להתפלל ערבית לתם נשים שאין דרכן להתפלל ערבית (כמבואר נמ"כ סי' ק"ו סק"ד).

יא. אבל לא תתפלל רק תפלה אחת בתורת השלמה למנחה, משום דתפלת השלמה זריכה לעולם להיות דוקא לאחר תפלה חיונית.

סעיף ב', ומ"כ ע"ס ס"ק ד' דנשים לא קיבלו עליהן תפלת ערבית, אין זה אלא כאלו שהחירו לה ללג ערבית, אבל לא הופקעה מתורת תפלת ערבית, ולכן אף לגבי דידה אין תפלת שחרית חשובה תפלה הסמוכה למנחה, ואינה יכולה להשלים בראשון זה (וכן מוכח ממה שלא נזכר שמי שלא התפללה ערבית במו"ש תאמר בשחרית אחת חוננתנו, אע"פ שהיא התפלה הראשונה, וע"כ דאף דאגשים משלימים צנוקר "אחת חוננתנו" אם שכחו להתפלל ערבית, מ"מ נשים אינם אומרות, וק"ו שאין יכולות להשלים מנחה אחר שחרית)²⁶.

ובתחן צלילה הראשון, יש להסתפק לדין דמבואר בשו"ע (סי' ע' ס"ג) דמתפלל משום דהאידינא אין לנו מכוונים כ"כ בתפלה ומיחזי כיוהרא, אין הדין בשבת ולא התפלל, אם חייב להשלים תפלתו, דאפשר שפיון שמעיקר הדין פטור אין זו תפלת טובה אף גם יתכן דבזה"ו מעיקר הדין חייב, דבכה"ג לא תקנו פטור²⁷.

24. הליכות ביתה עמי ח"ד. הליכות בת ישראל פ"ב ט"ו ה' הני כ. בא. שיהי' הלכה כ"י ק"ח אות ג'. שמירת שבת כהלכתה פ"מ ה' ק"י. 25. ומיהו אין תפלת ערבית נחשבת בכה"ג תפלת חובה, כ"כ רבנו ברישיות מימי חורפו, ח"ל: "הרה"ג ר' דוד בהר"ן (שליט"א) רצה לחדש דאם שכח להתפלל מנחה, וההשלמה היא כבר חובה ולא רשות, והואיל והדין נפסק בשו"ע דצריך שיתפלל תחילה ערבית, ואם כיוון תחלה למנחה לא יצא גם דיעבר, א"כ משכחת דתפלת ערבית חובה, עכ"ד. ויש לחלק משום דעיקר היריעותא הוא חיפוך הסדר, ובלא"ה מסתבר כיון דלא נתקנה הך תפלה אלא כנגד הקטרת אימורים, והתם יצא דיעבר אם לא הקטיר, א"כ מהיכ"ת דיעשה לחובה, עכ"ל. 26. שם. 27. כתבי תלמידים כתובות ו

ה"י

ה"ק ה - סימן סז

שבט

בשבט הלוי ח"ד סי' י"ג צבזזא שאחד יש צעין מנחה צויכ"ב מחמת תולש והקץ צעין נעילה והתפלל עמכ עיולה והשאלה אם יכול להתפלל עוד מנחה בליל מלאי יוכי"ב כיון טעם ולא התפלל מנחה מתפלל ערבית שהם רי"ש פ"ד דבכורות וא"ח סי' ק"ח, ובתנאי צעניי כיון דהתפלל תפלת יוכי"ב רגילה צעין מנחה שביא ג"כ עד לילה, תפלה זו עתה לו למנחה, ושאר נעילה, ונעילה אף תשתעין צלילה.

ושו"ר בחי' המחזיר ריש פ"ד דבכורות אחרי שזן נדעות הראשונים אם יש תשלומין למוסף סיים ח"ל ומש"מ ברש"י מלאחי נק"ה גאונים שאם עבר כיום אין לה תשלומין שמוסף שיקרו לבכורת קרבן ואין קרבן צלילה, וכן כחצו בכל תפלה הנוספת מחמת מאורע שאם עבר כיום

רשאי לזכור מאורע היום שאינו טעם ולא התפלל מנחה בשבת צמ"ש מתפלל ערבית שהיום אינו מחזיר בתשלומין שבה אלא תפלה שמתעצבת חול, אלא משום תפלה מנחה שהיא ראוי בכל יום ולא מחמת מאורע של שבת אחר ותשלום י"כ צבז"א.

הנה דברי רבינו הרשב"א קלורח לעינים תלוק בין שבת תפלה שבת רק מחמת מאורע ענין נעילה אף אין תשלומין דאין יכול לזכור מאורע צלילה וכן במוסף, ומש"מ מנחה בשבת דגם בלי במאורע הרי תפלת מנחה בכל יום, והתשלומין לחיוב מנחה, לא לסגנון מנחה של שבת, ומיחזי כיוצא קושית מחזיר הג"ל, ע"כ מבואר מדברי"ם גלי פקפקו ונעילה דאין זה תפלה ראוי לכל יום, והיא רק מחמת המאורע דאין תשלומין צלילה.

אף כה תשתעין שאין תשתעין אלא לתפלת הראשונה לכל יום, ומש"מ קשה לו לנדיחה של שבת צמ"ש שבת י"כ, הרי דאשתיק המחזיר בפשימות דאין תשלומין אלא לתפלת הראשונה לכל יום דכיוונו שחרית מנחה ערבית, ולא נעילה שביא תפלה הנוספת מחמת מאורע.

אלא דמה שהקשה המחזיר משל שבת צמ"ש ל"ק צעניי דהנה סתנא זו דאין תשלומין אלא בתפלה הרגילה לא הנוספת כחובה ג"כ בהשגחה הרשב"א ח"א סי' תמ"ז ויכ"ב עממא דאין תשלומין למוסף וכ"י טעמים חז"ל משום דעבר יומן ענין קרבנו, ב' משום דאין קרבן צלילה, ועמ"כ ג' וכל תפלה שביא נוספת מחמת מאורע של יום אף ראוי להשלמה כיום אחר שכבר עבר המאורע, שחיי לא מקנה רק מחמת אכרת המאורע ותשלומין אינו

בגדר תפילת תשלומין ודינים שונים בענין זה

עיינתי היום בספרך נבי"ק על המ"ב סק"ז שהנחת להספק לפי מה שנהגו הנשים שלא להחפול ערבית בכל יום כמ"ש במ"ב סי' ק"ו סק"ד דהוי רשות, הא"ך יהי' דינן כה"ג ששכחו להחפול מנחה האם שייך להחפול שמו"ע בלילה להשלמת מנחה בלא תפילת מעריב, או שמחוייבת להחפול מעריב מפני שמחוייבת בהשלמה, והשלמה בעינין בדוקא סמוך לתפלה המיוזבת והנחת בל"ע. [והשלמה שייך גם בנשים כמבואר במ"ב סי' רס"ג ס"ק מ"ג.]

וגרמא בהקדמ מה שנסאלתי בשבוע שעבר שר"ח חל ביום ששי-שבת, ושבת אחד לומר יעו"י במנחה של יום ששי וזכור רק בליל שבת, דמבואר במ"ב בשם המ"א דאם ב' ימים ר"ח יתפול תפלה לתשלומין כמוכא בס"ק ל"ד, (ודלא כהבנין אריאל שהביא שם רע"א ומוזיין בשעה"ג). ובמקום להחפול פסע ב' ערבית, כיון לתפלת מגן אבות של הש"ך, אם יאל יד"מ או לאו, ואף שלא נזכר בה יעו"י אין הוא לעכו"ב כמו"ש המ"ב שם ס"ק כ"ו.

שאלה זו חלוי' נמה שיש לתקור בתפלת השלמה אי יסוד דינה ושמה כהתפלה שהחסי, או ששם התפלה הוא כהתפלה שעומד בה עמה אלא שעולה לו לתשלומין לתפלה שהחסי. ונראה דפליגי בזה האחרונים דהרש"ש בנדרות כו. כחז דאם לא תפול מנחה ומתפול ערבית שמים דגם התפלה ה"י היא רשות, אבל הגל"ח שם בעמוד ב' נד"ה בא"ד פשיטא ל"י לתפלת התשלומין שהיא למנחה היא חובה והעיר מדוע שלא יקדים את תפלת התשלומין שהיא למנחה לתפלת ערבית שהיא רק רשות יעו"י, שה' הגל"ח סובר דהתשלומין היא מנחה והרש"ש ס"ל דהוא ערבית לתשלומי מנחה.

והנה הרמ"א שם ספי"ט' כחז אס לא תפול מנחה בערבית מתפול של ר"ח שמים, והביא המ"ב שם ס"ק כ"ו ש"פ הרבה אחרונים דלא כהלבוש וסייעמו שפקו כהלל בן דא"ל להזכיר בשמי' של ר"ח, ולכאורה י"ל בציאור הפלוגתא עפ"י הג"ל, אך י"ל דס"ל דלא תקנו הזכרת מעין המאורע רק בתפילות המחוייבות של היום ועי' בשפת אמת שבת כד. דס"ל דגם בתפלת נדבה אין מוזכר יעו"י. [ואף דבסעודות שבת ויו"ט אימא שבכל סעודה מוזכר מעין המאורע, ז"ל דכל סעודה הוא כבוד ועונג שבת, משא"כ בתפלות כל שהיא אינה מחוייבת לא מיקרי תפלת "היוס" ודוק.] ובהמשך דבריו הביא המ"ב בשם הפר"ח הח"א והמגן גבורים דמי' שלא תפול ערבית בנ"ח והתפול שחרית שמים ולא הזכיר בשני יעו"י א"ל לחזור, כיון דאפילו אס הי' מתפול ערבית גופא ושבת א"ל לחזור א"כ לא יהא חמיר התשלומין מאילו התפול בזמנה, אך המ"א פליג וס"ל דלר"ך לחזור, ובפשוטו פליגי בתקירה הג"ל. אך גם זה אינו מוכרח דאף דמיקרי שחרית לתשלומין, מ"מ כיון שהוא לתשלומין של מעריב לא תמור מעיקר החיוב, וגם נדעה המ"א דלכאורה ס"ל דשם התפלה כהתפלה של עשוי' ולפיכך ס"ל דלר"ך לחזור וכן בדיון הא' לר"ך להזכיר יעו"י גם בהשלמה אף שהיא למנחה של ערבית, יש לדחות וכ"מ קמא מלשון דאמנא תפלת שחרית לתשלומין מיקרי תפלת מעריב שבה להשלמתה, אך גם בערבית גופא הי' לר"ך לחזור לולא

שאין מקדשין את החדש בלילה וא"כ אס מתפול מעריב ביום לר"ך לחזור וי"ל בזה.

עוד כתב שם המ"ב דאס טעה ולא התפול מנחה בנ"ח ור"ח הוא שני ימים ומתפול ערבית שמים ושבת בשני יעו"י א"ל לחזור לכיון דבעיקר התפלה עמה שהוא מעריב א"ל לחזור, גם בתפלת התשלומין א"ל לחזור וע"ע במ"ב ס"ק ל"ד ובשעה"ג נ"ד, ובגמ"ט ס"ק י"ו כתב דהטעם דאין מקדשין את החדש בלילה ומשמע שהוא טעם אחר ממש"כ המ"ב, ואפשר דפליגי בתקירה הג"ל דאס דינה כהתפלה שמתפול עמה א"ש מש"כ המ"ב, משא"כ אי נימא דשם התפלה הוא כאותה שהחסי הי' לר"ך לחזור כיון שנמנחה יעו"י הוא לעכו"ב, אלא לכיון שאין מקדשין את החדש בלילה, א"כ במציאות כל תפלה שמתפולל בלילה אין חוזרין אף שהיא בשם מנחה. ובדעת המ"ב יש לדחות דאמנא שמה היא מנחה אבל כיון שכל המחייב הוא התפלה המחוייבת שקדמה לה אין להחמיר יותר ממנה.

ולבאורח יש הוכחה לתקירה הג"ל מדברי הפוסקים. דהנה בלא התפול שחרית של שבת דכחז המ"א שם דמתפול מנחה שמים, כחז שם הא"א להבטושאטש דיאמר בתפלה השני' ישמה משה ולא אמה אחד וכחז דלא מלא לאחד מן הפוסקים ד"ו. אך נראה דמהפמ"ג מוכח לא דבריו שכתב שם בא"א טעם מדוע שלא יתפול מוסף שמים דא"ך יאמר ומוספין כהלכתן ב"פ, ומבואר דבתפילת התשלומין אומר כנוסח התפלה שעומד בה, ובפשוטו הוא רא' ששם התפלה הוא כהתפלה שעומד ועולה לתשלומין לתפלה שהחסי, ואינו מוכרח דאפשר שהנוסח חלוי בזמן שנאמרת התפלה. והראני ידידי הרב יערי' פויפר שליט"א שהשע"ת בסי' רס"ח סק"א הביא בשו"ת חנ"י הובא תשובה מצעל הש"ס ששם לא התפול ערבית בשבת שמתפול שחרית שמים ב' פעמים ישמה משה כי נוסח אמה קדשה לא שייך בשחרית, וההל"ד בסי' ק"ח אות י' כתב דמשמע מדבריו דאס לא התפול שחרית בשבת מתפול מנחה אמה אחד וישמה משה והניח בל"ע. אך הכך החיים שם ס"ק ל"ו הביא בשם הבן איש חי דה"ה מנחה מתפול בשפתיהן אמה אחד, ומוכח כמוש"כ דאפשר שנוסחאות התפלה מלויים בזמן אמירתם. עוד אמר לי הג"ל שבשו"ת תבליס צנעמיים ח"ב סימן ה' כתב לתלות במחלוקת הג"ל של הבאה"ט והמ"א את הגדון שכתבנו.

אך יותר מוכרח הוא מהטעם הראשון שכתב הנחתל זני מוכח שם בנר"כ"י לכיון דלתפלת מוסף אין השלמה א"כ ודאי שהיא אינה משלימה, ואי נימא ששם התפלה הוא כהתפלה שהחסי בפשוטו אין לדבריו ביאור.

ולפי"ו נראה דלדקון דברי הרש"ש דגם התפלה שמתפולל להשלמת מנחה אחר מעריב היא רשות, וא"כ נדון ש"ך לגבי נשים נראה שאין היא חייבת להשלים את המנחה שלא התפולה, כיון שלא נהגו הנשים להקפיד בתפילת רשות, ומש"כ המ"ב בסי' רס"ג הג"ל אין כוננו שחייבת אלא כתב דעדיף שמתפול מעריב שמים ולא תבוא לחילול שבת ע"י תפילת מנחה לפני הדלקת נרות. ולפי"ו נראה בנדון שנסאלתי שבדיעבד יאל בתפילת מעין שבת ששמע

מהש"ך כיון שהמ"ב בסי' רס"ח ס"ק כ"ו כתב דהטעם שיואל בדיעבד אס כיון למגן אבות כיון שמתפול ערבית רשות ומקורו בנ"י שם, וא"כ גם התשלומין אף שהיא למנחה היא רשות ויואל יד"מ, שוב מלאמי שבשו"ת מהרי"ל סי' קל"ה נשאל בשאלה זו וכחז דלהשיטתו שיואל במעריב בתפילת מגן אבות גם יואל בתפילת התשלומין, מוכח כמוש"כ דגדר תפילת התשלומין היא כשם התפלה המחוייבת שעומד בה. שו"ת בפמ"ג סי' קכ"ו במ"ז סק"ה שכתב להדיא דאס שבת מנחה בע"ש חייב להחפול שמים שהש"י חמורה מהראשונה דלא יואל בנרמא מעין ו' כיון דהיא חובה ולא רשות, הרי דס"ל כהגל"ח וע"ק מדברי הג"ל דנראה שהסכים לזה. וע"ע בשו"ת האלף לך שלמה להגרש"ק אורח סי' נ"ג ולא הזכיר כל הנ"ל.

וחלום ראיתי נב' שומר אמת לידידי החשוב הגר"מ שני"ג שליט"א אורח סי' קפ"ו ענף ב' שחקר בקטן ששכח להחפול מנחה ובלילה נעשה גדול אס יש לו חיוב להחפול ערבית שמים מתורת תשלומין, דלכאורה בקטנתו החיוב מתורת חיובו ונגדול חיוב זה פקע מיני' כדמוכח מפשטות הגמ' בגור כט: יעו"י, וכ"מ מדברי המנ"ח מלוא ו' סק"ב וי"ל בזה. אבל בכח"ס בתשובה אורח סי' ל"א וכן ברע"א על השו"ע סי' קפ"ו מבואר דחיוב חיובו שמתחייב בקטנתו ודאי דאינו פוקע בגדלותו ולכן פשיטא להו דאס אכל הקטן כדי שיעשה ומוך שיעור עיכול הגדיל ונעשה בר מלוא, עכ"פ מדברין ודאי שחייב עמה לנר"ך. ולפי"ד יש להספק אס ימחייב בתשלומי מנחה שלא התפול כשה"י קטן, וכחז שם דיש לתלות ד"ו בפלוגתא דהרש"ש והגל"ח, דלהרש"ש החיוב תשלומין חל אחר שעבר זמן התפלה, וא"כ חיוב חיובו חל לא כשהגדיל, אבל להגל"ח חל חיוב תפילת תשלומין בזמן עיקר החיוב דהיינו שחל חיוב להתפול עמה בזמן או עכ"פ אחר הזמן בתורת תשלומין ולפיכך גדר התשלומין כמו בעיקר החיוב שהיא מנחה והוא חובה, ולפי"ו החיוב חיובו שחל על הקטן אינו פוקע גם כשהגדיל וחייב עמה להשלים תפילת מנחה. והביא שם דברי המ"א בסו"י רפ"ו שכתב שאס אין שהות יתפול מוסף כיון דלמנחה יש תשלומין בערב ודגמ"ר והרע"א בשם הגל"ח הביאו בשם הירושלמי להיפך, (עי"ש ברע"א שדחה את הרא"י) ולכאורה חלוי' בנד"ד דאס התשלומין הם כמיקון למנחה והחיוב הוא עמה, עדיף שיתפול מוסף, אך אי נימא דהחיוב תשלומין הוא אחר זמן התפלה מסתבר שיתפול עמה מנחה וי"ל בזה.

וגרמא עוד נפ"מ בפלוגתא הג"ל, אס יש השלמה לתפילת נעילה במוצאי יוה"כ"פ, דהפמ"ג בסי' ק"ח במ"ז סק"ה כתב דיש תשלומין לנעילה, מאידך בשו"ת שבת הלוי ח"ה סי' ס"ו וע"ע ח"ד סי' י"ג כתב שלפי"ד הרשב"א בתשובה ח"א סי' תמ"ז שכתב ג' טעמים מדוע אין תשלומין למוסף ה"ה נעילה וכ"ה חידושי הרשב"ך לנדרות כו. דכל תפלה שהיא נוספת מחמת מאורע היום אין לה תשלומין שאין תשלומין אלא לתפלות הראויות לכל יום. דאי נימא דתפלת ההשלמה היא כתפלת החובה מוכן היעוד דלא שייך להחפול נעילה רק ביוה"כ"פ, משא"כ אי נימא שהיא תפלת ערבית שעולה לתשלומי נעילה אפשר לדון דמהני תפלת השלמה וכדעת הפמ"ג.

ה"כ ה' ט'

כ"ז מי שעבר עליו זמן תפלה ולא התפלל במזיד אין לו תקנה ואינו משלם בשוגג או שהי' אנוס או טרוד משלם אותה תפלה בזמן תפלה הסמוכה לה וכו'. בהאי דינא דתשלומין נסתפקו האם הוי ב' תפלות של תפלה הסמוכה, וכגון שכח בשחרית איכא לב' תפלות שם של תפלת מנחה רק מהני להשלים השחרית או דילמא הוי באמת תפלת שחרית דניתן זמן גוסף לתפלת שחרית בזמן התפלה האחרת.

ונראה להוכיח מתוס' בסוגי' שם (כ"ז ע"א) דגדר תשלומין ע"י שמתפלל התפלה שהחסיר, דהלא כתבו שם תוס' דליכא תשלומין לתפלת מוסף דהיאך יקרא הקרבנות וכבר עבר זמן המוסף וכו', ואי נימא דגדר תשלומין דמשלם ע"י תפלה של עכשיו החיוב הקודם, מה בכך דלא יקרא הקרבנות הרי ע"י שמתפלל ב' תפלות של עכשיו ישלם חיובו שהחסיר, אלא ע"כ דס"ל לתוס' דתשלומין הוי ע"י שמתפלל עכשיו התפלה שהחסיר ושפיר כ' תוס' דכבר עבר זמן מוסף ול"ש שיקרא הקרבנות.

ברש"י ברכות (כ"ו) כתב דבשכח מנחה דמתפלל ערבית שתיים הוי גם תפלת התשלומין רשות ולא עדיפא מתפלה דשעתה, ולכאורה מוכח דס"ל לרש"י דתשלומין הוי ע"י שמתפלל ב' ערבית, ולכן כמו דהערבית רשות גם התשלומין רשות, אבל אי נימא דגדר תשלומין שניתן זמן גוסף לתפלה ששכח א"כ איקרי שמתפלל בערב תפלת מנחה וא"כ תהא התפלה הזו חובה, שהרי משום חיוב מנחה חייב להתפלל תפלה זו דהלא הוי תפלת מנחה.

והנה ראיתי בצ"ח ברכות (דף כ"ו) שנסתפק בשכח תפלת מנחה דמתפלל ערבית שתיים אם צריך להקדים תפלת ערבית לתשלומין, דכיון דערבית רשות ותשלומין הוי חובה א"כ יש לומר דהא דמקדימין החובה לתשלומין משום דהוי זמנה, אבל בכאן הרי כנגד זה איכא למנחה המעלה שהיא חובה וערבית הוי רשות, לכן י"ל דיקדים המנחה, ומה דאיתא בגמ' דמתפלל ערבית תחילה י"ל דהיינו לר"ג דגם ערבית חובה אבל לר"י דערבית רשות י"ל דיכול להקדים התשלומין יעו"ש, ומבואר מצ"ח דאף דערבית רשות לתפלת התשלומין היא דין תפלת חובה, וזה שלא כרש"י שכתב דגם לתשלומין בזמן ערבית היא דין רשות.

אמנם י"ל דגם לרש"י היא חיוב להתפלל התשלומין, ומה שכתב דהוי רשות, היינו דהוי חפצא של תפלת רשות, אבל על הגברא איכא חיוב להתפלל תפלה שהיא רשות וא"כ בדינא דהצל"ח שפיר י"ל דמקדים התשלומין - ואף דהוי רשות, הרי חייב להתפלל תפלה זו, ותפלת ערבית אינו חייב לכן י"ל דמקדים התשלומין לערבית.

אולם בעצם הראי' מהרש"ש יש לדון, די"ל דאף דגדר תשלומין הוא דמשלם תפלה הקודמת, הרי מבואר בגמ' דדין תשלומין הוא בתפלה הסמוכה, וא"כ אי לאו תפלת ערבית היה דין תשלומין של מנחה בשחרית, וכן נראה דיהא האמת הדין בהני דלא מתפללים ערבית דיוכלו להשלים מנחה בשחרית דהיינו תפלה הסמוכה, וא"כ אף דהאידינא מתפללין ערבית הרי כל זה בתורת רשות ולכן ל"ש שהתשלומין בערבית היא חובה, שהרי כל מה דאיקרי עכשיו תפלה סמוכה הוא משום הרשות להתפלל ערבית, ולכן גם התשלומין בערבית הוי רשות. ויעויין ברש"ש שם דכתב דסעד לדין - דתפלת תשלומין בערבית רשות - מהא דפסקינן בסו"ק ק"ח ס"ג דבשעה שלא הגיע עדיין זמן תפלה הסמוכה לא ישלים, וי"ל דכונתו כנ"ל.

* * *

ה"כ ה'

טעה ולא התפלל לא תפלה זו ולא תפלה הסמוכה לה אינו משלם אלא אחרונה בלבד, כיצד טעה ולא התפלל לא שחרית ולא מנחה מתפלל ערבית שתיים ראשונה ערבית והאחרונה תשלומי מנחה, אבל שחרית אין לה תשלומין שכבר עבר זמנה וכן בשאר תפלות.

דעת רבנו דדין תשלומין הוא רק בתפלה הסמוכה וזה כתוס' ברכות (דף כ"ו), ובראב"ד השיג דהוי דעת יחידית, ולכן כתב דהוי ספק ואם רצה להשלים ישלים. והנה ברשב"א וברבינו יונה הביאו י"מ דשייך להשלים גם לאחר ב' תפלות, והרשב"א כתב דכן נראה. ובהג"מ הביא מרכיני שמחה שאם טעה ולא התפלל אחת מהתפלות ונזכר אפי' לאחר י' ימים מסתבר דמשלימה דכיון שאין בו משום עבר יומו מה לי למחר ומה לי לאחר עשרה ימים. וא"כ צ"ע דעת רבנו וסייעתו דהלא חזינו דשייך תשלומין למנחה בערבית אף שעבר יומו וא"כ אמאי ליכא דין תשלומין לאחר זמן.

והנה נתבאר דגדר תשלומין הוא דמתפלל את התפלה שהחסיר,

ואיכא לתפלת התשלומין שם התפלה שהחסיר (יעויין בהלכה ט' משנ"ת בזה), ומעתה י"ל דאינו חיוב בפנ"ע של תשלומין, אלא הוא דין בעצם זמן התפלה דבדיעבד ניתן לשחרית עוד זמן עד גמר זמנה של תפלת מנחה הסמוכה, ומדויק כן מלישנא דרבנו שכ' דהא דאין משלם שחרית בערבית משום שכבר עבר זמנה וצ"ע הלא גם בזמן מנחה כבר עבר זמן שחרית, אלא הוא דין תשלומין וא"כ ה"ה בערבית, אלא מוכח דס"ל לרבנו דבזמן תפלה הסמוכה איקרי דלא עבר זמן תפלה הקודמת.

וא"כ ניחא מסברא הא דלא נאמר תשלומין רק בתפלה הסמוכה, דמכיון דגדר תשלומין הוא דהאריכו זמן התפלה, א"כ י"ל דכ"י לתפלה הסמוכה אבל לאחר מכן ל"ש תשלומין.

ובדעת הרשב"א וסייעתו י"ל דס"ל דגדר תשלומין הוא דין וחייב בפנ"ע לשלם מה שהחסיר כשמתפלל התפלה הסמוכה, ואף דכבר עבר זמן שחרית איכא דין תשלומין, ולכן ס"ל דשייך לשלם גם לאחר ב' תפלות, וכמש"כ רבנו שמחה - מה לי למחר מה לי לאחר עשרה ימים.

וביותר י"ל אי נימא דלתפלת תשלומין איכא שם תפלה כתפלה הסמוכה, ורק הוי דין דעולה לתשלומין, וא"כ מסברא שייך לשלם גם לאחר זמן, דע"י שמתפלל ב' תפלות את התפלה של עכשיו עולה לו השני' לתשלומין, וא"כ י"ל דרשב"א ס"ל כנ"ל ולכן שייך לשלם גם לאחר זמן.

והנה ברשב"א שם הוסיף טעם דל"ש תשלומין למוסף משום דאין קרבן בלילה, והיינו כיון דתשלומי מוסף בערבית הוי ל"ש קרבן בלילה, אך צ"ע כיון דהרשב"א ס"ל דשייך תשלומין גם לאחר זמן וכמש"כ א"כ מה בכך דל"ש קרבן בלילה ישלים המוספין בשחרית של מחרת.

ואשר נראה בזה דאף להני דסברי דשייך תשלומין לאחר זמן, היינו משום דדין התשלומין שחל בתפלה הסמוכה עובר מהתפלה הסמוכה לתפלה של אח"כ וכו', אבל בעצם דין התשלומין הוא בתפלה הסמוכה רק אי שכח אח"כ עובר גם דין התשלומין לתפלה של אח"כ. וא"כ בתפלת מוסף דתפלה הסמוכה היינו ערבית ול"ש שיחול בלילה דין תשלומין למוסף דהרי אין קרבן בלילה, ל"ש תשלומין אח"כ, שהרי שחרית לא הוי תפלה הסמוכה למוסף.